

Erik Tulinen

Ferromonia

Ferromonia

Moniosainen teos-kokonaisuus

Lahden Muotoilu- ja taideinstituutti
Viestinnän koulutusohjelma
Valokuvaus
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Erik Tulinen

Tiivistelmä

Feromonია on teos-kokonaisuus, joka koostuu useammasta yksittäisestä teoksesta. Yhdessä nämä teokset muodostavat tarkkaan harkitun näyttelykokonaisuuden. Feromonია on ensi kertaa esillä Ovi Rivoon -näyttelyssä Padasjoella Ars Auttoisen keväänäyttelyssä 8.3.–1.5.2011. Ovi Rivoon -yhteisnäyttelyn teemana on sukupuoli ja erotiikka. Näyttely on samalla lopputyöni. Seuraava essee sisältää pohdintaa moniosaisen teos-kokonaisuuteni synnystä ja sen merkityksellisistä osa-tekijöistä.

Abstract

Feromonია is a compilation of work consisting of several individual art pieces. Together these pieces form a carefully constructed exhibition. Feromonია was exhibited for the first time in Ovi Rivoon exhibition in Padasjoki at the Ars Auttoinen spring-exhibition from 8th of March to 1st of May, 2011. The theme for this group exhibition was gender and the erotic. This exhibition is also my final thesis. The following essay discusses the birth as well as the significant details of this multi-party piece.

1. Feromonia
2. Valokuva osana kokonaisuutta
3. Kokemuksellisuuden virta
4. Ranskalaiset viivat
5. Yksittäisen teoksen merkitys
6. Ready made
7. Kokemus alastomuudesta
8. Alastonkuvaajat
9. Nobuyoshi Araki
10. Koira
11. Minun alastonkuvani
12. Lähtökohdat
13. Kiitokset
14. Lähteet

Feromonina

Olen valinnut moniosaisen teos-kokonaisuuden lopputyökseni, sillä haluan omassa työskentelyssäni tuoda valokuvan, veistoksen ja maalauksen keskinäiseen vertailuun. Olen taiteellisessa työskentelyssäni käyttänyt maalausta yhtä kauan kuin valokuvaakin. Teosten käsinkosketeltavuus, struktuuri sekä fyysinen olemus ovat aina olleet minulle tärkeitä. Tehdessäni nyt lopputyötäni, minusta tuntuisi hölmöltä sulkea pois mahdollisuus ilmaista itseäni myös muulla tavoin kuin valokuvalla. Feromonina teos-kokonaisuus antoi minulle mahdollisuuden yhdistää useampia tekoja samaan kontekstiin.

Teos-kokonaisuuden nimi Feromonina (kreikan sanoista pherein= kantaa ja horman= stimuloida) juurtuu nimenomaan siitä tietoisuudesta ja rehellisyydestä – feromonit kun ovat tieteelliseltä näkökulmalta rehellisiä, näkymättömiä kemiallisia viestejä, jotka vaikuttavat meihin jokaiseen, ainakin eläinkunnan lajimme kesken. Ihmiset erittävät feromoneja hikirauhasista, jotka sijaitsevat muun muassa kainalokuopissa, sukuelinten alueella, nännissä ja kallon alueella. Nämä rauhaset erittävät feromoneja erityisesti voimakkaiden tunnetilojen aikana. Tämän takia koen myös sukupuolielinten läsnäolon tärkeäksi osaksi kuvissani ikään kuin viestinkantajina. Seksuaalisen identiteetti kulkee mielestäni käsi kädessä oman sukupuolisuuden ja itsetietoisuuden kanssa. Näiden edellä mainittujen keinojen kautta puhun teos-kokonaisuudessani näkymättömistä ja kokemuksellisista viesteistä jotka ovat väistämättömässä suhteessa katsojan omakoh-taiseen seksuaaliseen ja henkiseen identiteettiin. Niin tahdon uskoa.

Valokuva osana kokonaisuutta ²

Suunnitellessani valokuvan mukaan ottamista moniosaiseen teos-kokonaisuuteeni, minun oli otettava huomioon valokuvan tietynlainen autenttisuus. Valokuvan todistuksenomainen funktio on kuitenkin vain osatekijä. Se, miten kuva tilassa esitetään ja annetaan katsojalle koettavaksi, on oleellisen tärkeää. Kaikki elementit ovat automaattisesti osa teosta, esitetään kuva sitten television välityksellä, dia-projektorin avulla tai kehystettynä vedoksena.

Esimerkiksi polaroid-valokuvaa ympäröivä valkoinen kehys on osa kuvaa ja jopa olennainen osa itse teosta.

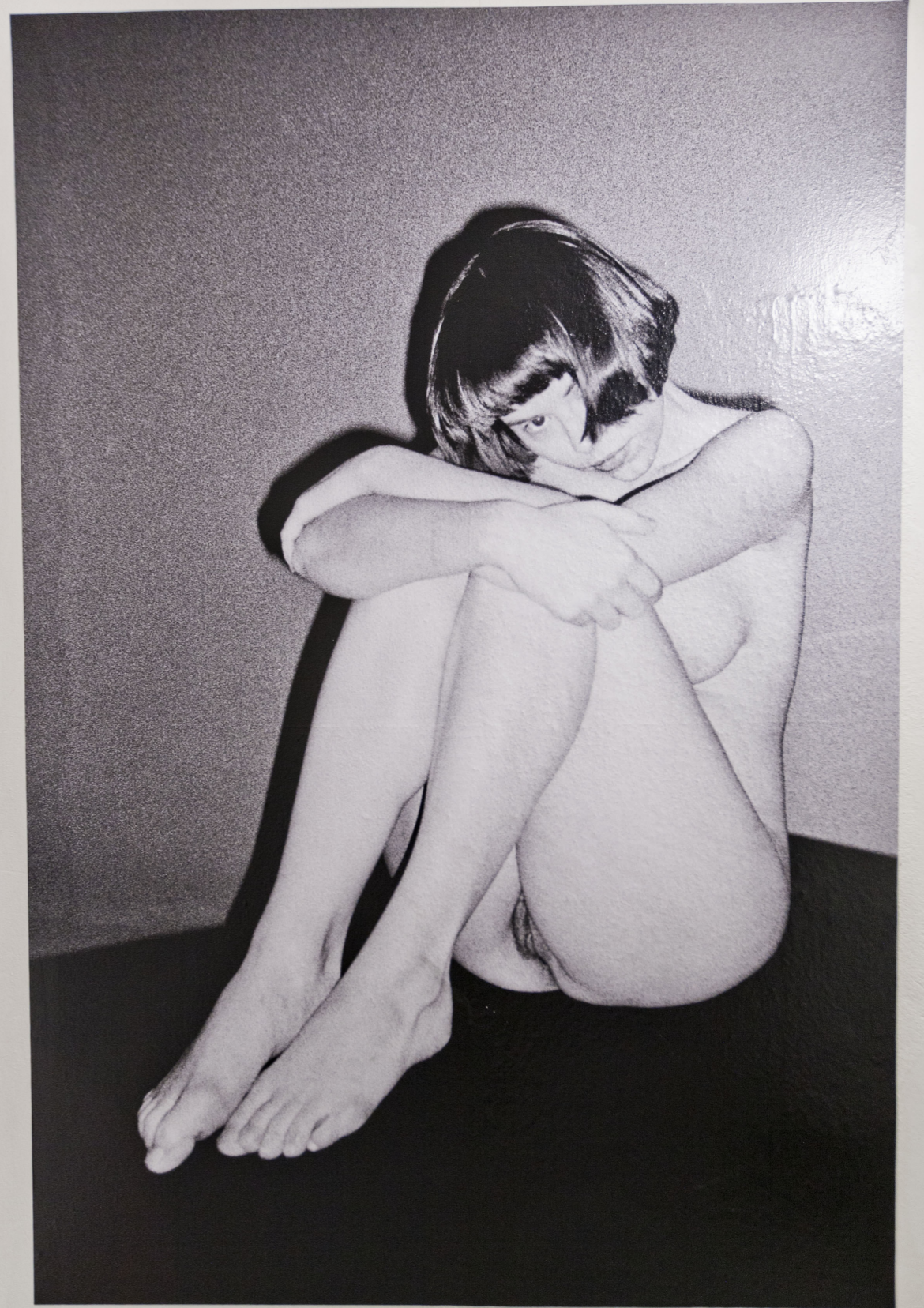
Itse valitsin valokuvilleni korumaisen muodon. Lähes kaikki teokseen sisältyvät valokuvani on pohjustettu alumiinilevyille. Ne on kehystetty valkoihiin, syviin kehyksiin, jotka jättävät kuvan ikään kuin leijumaan taustalevyn ja lasin väliin. Loppu-tulos muistuttaa vitriiniä. Kuvat ovat kooltaan 10 x 15 cm – 50 x 70 cm. Yksi valokuvista on muita kuvia huomattavasti isompi: kooltaan kuva on 160 x 240 cm ja se peittääkin lähes kokonaisen seinän. Tämä kuva on myös eri muodossa, sillä se on tulostettu tapetille.

Koska tuon kuvat esille tällä tavalla – kolmiulotteisina, käsin kosketeltavina objekteina – koen myös muiden kolmiulotteisten esineiden, kuten ready made -veistoksen tuomisen tilaan hyvin perusteltuna.

Kokemuksellisuuden virta ³

Teos-kokonaisuuteni tarkoitus on toimia visuaalisena kokonaisuutena. Toivoisin sen toimivan – kuvien ja veistosten voimalla – eräänlaisena kokemuksellisuuden virtana niin esteettisesti kuin rytmillisestikin. Olen näitä visuaalisia objekteja yhdistelemällä tullut siihen päätelmään, että itse subjektiivisen virran aikaansaamisen tärkein osa katsojan kannalta, on virran tiedostaminen. Pyrin luomaan katsojalle mahdollisimman vapaan tavan uppoutua teos-kokonaisuuteen sen osien sekä ripustuksen välityksellä ja kautta. Katsoja voi itse valita, koska aloittaa katsomisen ja milloin hengähtää.

Taiteessa tunnelmaa luodaan kuvien ja objektien tuottamalla subjektiivisilla merkityksillä. Tällöin myös kuvien välissä tapahtuu erilaisia katselukokemuksia. Ajatuksenjuoksun ylläpitämiseksi ja jatkumon kannalta on siis tärkeää yhdistää kuvan tai veistoksen rinnalle toistuvasti edellistateosta ”puhuttelevia” ilmiäsuja: kuvia, veistoksia tai maalauksia, jotka aiheellisesti puhuttelevat edellistä teosta joko ristiriitaisesti tai sitä myötäillen.

Ranskalaiset viivat 4

Olen huomannut työskentelyssäni, etten yleensä luonnostele teoksiani etukäteen, en ainakaan piirtämällä. Teoksen valmistumista edeltävä prosessi muodostuu ranskalaisten viivojen ja eräänlaisten kaskujen kautta, joita olen rustannut luonnoskirjaani teosta suunnitellessani. Käytän erityisesti abstraktien maalausteni tuottamisessa tätä tekniikkaa ja olen huomannut, että se toimii erinomaisesti myös valokuvien, erilaisten sarjojen tai moniosaisten teosten suunnittelussa.

Ranskalaisten viivojen ja lyhyiden merkityksellisten ajatusten käyttäminen teosteni valmistamisessa, antaa katsojalle helpomman tavan ymmärtää teoksissani käsitellyjä asioita. Tarkoitukseni ei ole olla kuitenkaan liian läpi-näkyvä vaan päinvastoin: haluan olla ristiriitainen ja kryptinen. Teoksistani voi ammentaa erilaisia ajatuksia, jotka katsoja voi sitten tulkita omalla tavallaan. Jatkumon ylläpitämiseksi nämä ranskalaiset viivat, teoksiin upotetut ajatukset, myös auttavat teos-kokonaisuudessa teoksien välistä vuoropuhelua.

Esimerkkinä tästä ovat teokset 1, 2 ja 3. → Ne on ripustettu rykelmäksi tilaan. Tästä aiheutuu suhteellisen nopea katselukokemus eri kuvien välillä. Kuvat voisivat aiheuttaa seuraavia tulkintoja katsojassa:

TEOS 1 –*Ase, –nyrkkeilyhanskat, –kivekset*

TEOS 2 –*Isorintainen nainen –ruutuja –kädet ylös!*

TEOS 3 –*Mies, –virkamies-lakki, –alkoholi, –pääkallotatuoinnit*

Ripustus korostaa teosten vuorovaikutteisuutta toistensa kanssa. Katsojan mieleen voisi tulla esimerkiksi seuraavia asioita mainitsemieni vihjeiden perusteella:

– *Miehet ja väkivalta.*

– *Seksi – alistaminen – antautuminen.*

Peräkkäin annettuina vihjeinä nämä luonnollisesti aiheuttavat katsojassa omakohtaisen kokemusten summan. Katsojan suhde esimerkiksi tatuointeihin vaihtelee katsojan iän, sukupuolen, kokemusten ja arvomaailman perusteella. Väkivalta, aseet tai alastomuus vaikuttavat katsojaan omalla tavallaan. Uskon niiden hätkähdyttävän. Pyrkimykseni on tuottaa katsojassa hämmennystä, joka johtaisi syvemmälle. Toivoisin sen johtavan pohdintaan katsojan omista arvomaailmoista ja ajattelusta. Tatuointeja voidaan pitää hyvinkin nykyaikaisia, mutta joillekin ne symbolisoivat edelleen rikollisuutta – kiellettyä kokemusta.

Tarkoitus ei ole pysähtyä katsomaan yksittäistä kuvaa, vaan jatkaa katsomista seuraavaan ja sitä seuraavaan kuvaan. Kaiken kaikkiaan tarkoitukseni on kuvien ja niistä seuraavien kokemusten virran avulla aiheuttaa katsojassa erilaisia omakohtaisten reaktioiden ja vastareaktioiden ryöppyjä.

Yksittäisen teoksen merkitys 5

Moniosaisen teos-kokonaisuuden tarkoitus ei ole missään nimessä väheksyä yksittäisten teoksien kauneutta tai ominaisarvoa. Valitut teokset ovat numeroituja vedoksia ja tuotu juuri tähän näyttelykokonaisuuteen itse teoksien ominaisarvojen takia. Tästä syystä esimerkiksi tulevaisuudessa näyttelytilan laajetessa tai supistuesssa myös teos-kokonaisuuden sisältämät osat voivat muuttua muotoaan tai jopa muuttua kokonaan. Näin voin varmistua siitä, että tavoitan juuri haluamani hallitun tunnelman siihen tarkoitettuun tilaan. Valokuvateoksen muuttuessa säilytän sen ominaisarvon vedoksen muodossa. Jos esimerkiksi päättäisin että kuva X pitäisi esittää uudessa näyttelytilassa suurempana, siitä tulisi uusi vedos numero 2. On siis ymmärrettävä että myös valokuvateokseni ovat originelleja, loppuun saatettuja vedostettuja teoksia.

Ready made 6

Taidetta tehdessäni valokuvaajana minun on kohdattava se tosiasia, että olen tekemisissä, tavalla tai toisella, todellisuuden kanssa. Todellisuuskäsitys on yksilön käsitys siitä, millaisessa ympäristössä hän elää ja mitä siinä on mahdollista tehdä. Tietynlaisten maailmassa saatujen kokemusten voi olettaa tuottavan myös ihmisen mieleen tietynlaisia rakennemuotoja tietyillä todennäköisyyksillä. Uskon tähän ja voin ainoastaan kuvata sitä todellisuutta, joka ympärilläni vallitsee.

Kolmiulotteiset ready made -veistokset ovat jokseenkin samankaltaisia valokuvan kanssa, koska ne koostuvat jo olemassa olevista valmiista esineistä. Luon veistoksen ottamalla valitsemani osan käteen ja liittämällä sen johonkin muuhun tai useampaan olemassa olevaan esineeseen. Näin muodostan ”uuden” veistoksen, jonka paradoksi piilee sen osiensa omissa merkityksissä ja niiden muodostamassa uudessa visuaalisessa ilmeessä. Ready made -veistoksen kehittäjien dadaistien tavoin en myöskään halua rajoittaa tekemistäni tekniikoihin. Voin yhtä hyvin tuoda veistoksen sellaisenaan näyttelytilaan, mutta tarvittaessa myös valokuvattuna vedoksena. Kokonaisvaltainen tunnelma muuttuu ja on riippuvainen siitä minkälaisessa tilassa teos-kokonaisuus esitetään.

Kokemus alastomuudesta 7

Feromonien teoskokonaisuuden valokuviin esiintyy myös alastomia ihmisiä. Olen pohtinut, olisiko ollut mahdollista tuoda heidät fyysisesti paikalle näyttelyyn – eräänlaisina veistoksina. Tällaisiin teoksiin olen tutustunut esimerkiksi Marina Abramovicin performansseissa, kun hän pakottaa katsojan alastoman ihmisen läsnäoloon. Tämän idean totesin kuitenkin mahdottomaksi toteuttaa omassa näyttelyssäni. Asiassa olisi ollut liikaa epävarmoja elementtejä. Valokuvassa esiintyvän alastoman ihmisen tuominen fyysisesti osaksi teoskokonaisuuttani muuttaisi kokemuksen performanssiksi, mihin en pyri. Näin menettäisin hallittavuuden yksittäisten teoksieni välillä.

Terry Richardson,
Purple Magazine 2009
(Issue 12)

H. H. Capor,
sarjasta Aging 2009

Katsoja osaa luonnollisesti tiedostaa valokuvan ominaisuuteen. Sitä voi vapaasti tutkia ilman, että se vastaa takaisin. Meistä jokainen kokee näkemämme yksilöllisesti. Me näemme asiat eri tavalla, riippuen siitä, mitä olemme aikaisemmin elämässämme kokeneet. Yksilöllinen kokemus tekee myös minun ja mallieni välisen vuorovaikutuksen ainutlaatuisiksi. Jotta toisin tämän kokemuksen lähemmäksi katsojaa, olen valinnut minulle entuudestaan vieraita ihmisiä kuvattavaksi. Uskon, että tämän ensi-kokemuksen kautta aiheutuva katsekontakti ja utelias, vilpittömän häpeilemättömyys ja avoin tapani kuvata ihmisiä, tuo katsojan lähemmäksi minun kokemusmaailmaani. Katsoja siis kokee osittain saman minkä minäkin, ainutlaatuisen hetken. Tätä toivon.

Alastonkuvaajat 8

Reilun vuoden kestänyt lopputyöni prosessointi alastonkuvauksen parissa on luonnollisesti pannut minut tutkimaan myös muiden alaston-aiheita käsittelevien valokuvaajien tuotantoa. En ole kuitenkaan kokenut juuri minkäänlaista sukulaisuutta muiden valokuvaajien kanssa. Edward Westoin, fetissimäinen paprikoiden ja vartaloitten estetiointi, ei kiinnosta minua vähääkään. Mielestäni Westoin valokuvien fetissimäisyys ja pyrkimys etäännyttävään estetiikkaan ei ole perusteltua.

Muotokuvaajan Terry Richardsonin kuvista voisin sanoa, että kuvissa on itse taiteilija läsnä. Hänen kuvissaan on paljon huumoria ja läsnäoloa. Richardson esiintyy usein myös itse kuvissaan malliensa seurassa. Hänen tuotantonsa on kuitenkin tehty palvelemaan muoti- ja mainosmaailmaa. Se on mielestäni liian näyteltyä ja itsestään selvää. Richardsonin kuvat ovat kuin kuvia barbinukeista ilkosillaan, mutta sovinnaisesti, ilman genitaaleja.

Sovinnaisuuden rajoja koittelee kiinnostavammin sijaan itävaltalainen, hieman Richardsonia iäkkäämpi valokuvataiteilija H. H. Capor. Sarjassaan *Aging* hän on kuvannut itseään nuorten alastonmallien seurassa. Caporin kuvissa taiteilija on itse läsnä ja toimii välineenä aiheelle. Capor käsittelee miehisyyttään ja vanhenemiseen liittyviä tabuja. Ehkä hän vähän horjuttaa nykypäivän käsityksiä lapsipornosta tai parisuhteiden ikä-eroista. Teoksissa on hyvin taiteellinen lähtökohta. Niissä on aineksia samantyyppiseen ilmaisuun kuin minulla. Suurimpana erona on se, että Capor esiintyy itse kuvissaan.

Nobuyoshi Araki 9

Japanilainen Nobuyoshi Araki on valokuvaaja, jonka koen vaikuttaneen vahvasti omiin kuviini. En voi sanoa, että kuvissamme olisi visuaalista samankaltaisuutta, mutta koen, että suhtautumisemme kuvaamiseen ja kuvattavaan on samankaltainen. Kuvissani tunnen Arakin läsnäolon.

Nobuyoshi Arakin ensimmäinen suuri menestys oli kuvakirja *Sentimental Journey*. Kirja kertoo hänen ja vaimonsa japanilaisesta häätmatkasta. Kirja kertoo myös siitä, miten hänen vaimonsa muutama vuosi häätmatkan jälkeen menehtyi. Kuvissa on rehellisiä päiväkirjanomaisia muotokuvia elämästä, kuolemasta ja rakkaudesta.

Vaimonsa kuoleman jälkeen Araki on kuvannut tuhansittain alastonkuvia japanilaisista naisista. Hän on saavuttanut melkoisen aseman itämaaisessa alastonvalokuvauksessa, jossa alastomuus on yhä tabu, mutta samalla vahva osa kansallista historiaa. Araki tunnetaan parhaiten hänen fallosmaisista kukkakuvistaan sekä japanilaisten fetissiperinteitä puhuttelevista Kinbaku-alastonkuvista, joissa esiintyy köysiin sidottuja naisia.

Araki on sanonut itse, ettei hänellä ole tarvetta selitellä kuviaan – hän vain ottaa niitä. Arakin mielestä itse kuvaaminen on tärkeintä ja kuvat syntyvät rakkaudesta, on kyse sitten kissakuvasta, tytöstä, kukasta tai vaikkapa maisemasta. Araki vangitsee hetken, mitä hän nimittää rakkaudeksi. Tämän saman ajattelutavan koen, kun katselen hänen kuviaan.

Minun alastonkuvani 10

Minun alastonkuvani ovat kuin läpinäkyvä peili, jonka takaa katsoja kokee aistimani maailman. En kiistä kuitenkaan, että katsojan omat elämänsä katsomukset vaikuttavat siihen, mitä hän kokee. Katsoja ei kuitenkaan pysty vaikuttamaan peilin toisella puolella olevaan toimintaan. Hän joutuu kohtaamaan, siihen suostuessaan, alastomuuden läsnäolon koko fyysisyydessään. Alastomuudelle ei ole annettu mitään syytä. Eikä katsoja näe peilin reunoja pidemmälle.

Alastomuuden ja sukukalleuksien toistuva näyttäminen kuvissa ei ole mielestäni pornografiaa. Wikipedia määrittelee pornografian seuraavasti: ”Ihmisiä käsitellään vain ja ainoastaan seksuaalisena olentona.” Kuvieni tarkoitus ei ole miellyttää vaan päinvastoin: ne toimivat enemmän todisteena alitajuisesta puolestamme ja piilominästämmestä – siitä minästämmestä, jonka olemassaoloa emme voi kiistää.

Nämä alastonkuvat ovat puhtaasti tätä teosta varten tehtyjä kuvia. Pornografisuuden välttämiseksi, olisi täysin luonnontonta häivyttää elämäämme kuuluva seksuaalisuus. Se olisi samalla henkilön sukupuolisuuden häivyttämistä.

Nobuyoshi Araki,
Pola Eros 2007

Koira ¹¹

Alastomien ihmisten rinnalla teoskokonaisuuteen kuuluu myös teoksia, joissa esiintyy koira. Tarujen symboleissa koira edustaa ihmisen seuralaista ja vartijaa. Joissakin kulttuureissa koiraa pidetään myös seksuaalisena olentona, joka käyttäytyy vaistojensa varassa. Niin kuin ihmisiä kuvatessani, myös koirien kanssa, vuorovaikutustilanne on hyvin samankaltainen. Kuviin jää tunnelma siitä, että tilanne on kuvattavan ja koiran välinen ainutkertainen hetki yhdessäolosta.

Lähtökohdat ¹²

Valitsemani tapa tehdä lopputyötä teoskokonaisuuden muodossa ei ole minulle täysin vieras. Olen ensimmäisestä valokuvanäyttelystäni lähtien lähes aina työskennellyt jo valmis kokonaisuus mielessä. Aikaisemmat näyttelyni ovat olleet joko valokuvanäyttelyitä tai maalausnäyttelyitä, mutta ne ovat kuitenkin teoksillaan muodostaneet yhteisen kokonaisuuden saman teeman alla. Näyttelyt ovat aina toimineet minulle motivaattorina rakentaa valmiita ”settejä”.

Ensimmäisen moniosaisen kokonaisuuden, jossa yhdistin useampaa mediaa, rakensin keväällä 2010 Helsingin Galleria Kallerian yhteisnäyttelyyn. Maalaukset olivat ekspressiivisiä, abstrahoituneita tutkielmia naisvartaloista ja valokuvat lapsuuskuvia sekä kuvitteellisia otoksia äidistäni. Sarjan nimi oli Äiti. Samana keväänä aloitin myös lopputyöni tekemisen, jonka alkuperäinen tarkoitus oli tehdä valokuva-sarja alastomuudesta. Matkustin ympäri Suomea ja kuvasin alastomia nuoria ihmisiä heidän kodeissaan. Sarjan mallit olivat minulle entuudestaan vieraita ihmisiä, joihin olin tutustunut kadulla tai ystäväni kautta. Tuolloin ensimmäiset tutustumishetket alastomien henkilöiden kanssa tuottivat minulle tärkeää kuvamateriaalia, joka puhutteli minua rehellisyydellään ja haavoittuvaisuudellaan.

Alkuperäisessä sarjassa en halunnut kenenkään saavan erityishuomiota, vaikka ihmiset olivatkin kovin erilaisia kooltaan, ulkonäöltään ja fiiliksellään. Pyrin kuitenkin kuvaamaan heidät jokseenkin samalla tavalla, saman sabluunan läpi.

Tuotteliana taiteilijana tein kuitenkin samanlaisesti muuta taidetta ja jokseenkin systemaattinen alastonkuvaaminen alkoi tuntua pinnalliselta. Kuvat, jotka otin muotokuvien ohessa alkoi tuntua mielenkiintoisimmalta. Niissä oli enemmän elämää ja kontaktia mallin kanssa, koska niissä teimme yhdessä kuvia ilman mitään varsinaista tarkoitusta varten. Kuvissa näkyi enemmän minun kiinnostukseni alastomuutta kohtaan, ja tapahtumiin vaikutti hyvin paljon myös malli itse. Ne olivat hyvin rehellisen tuntuista valokuvia, jotka muodostivat lähtökohdat tämän teoskokonaisuuden toteuttamiseen ♥

Minä teokseni äärellä Ars Autoisten Ovi Rivoon näyttelyssä 2011

Kiitokset ¹³

Haluan kiittää kanssaopiskelijoitani ja opettajiani Muotoiluinstituutissa yhteisistä vuosista 2007-2011. Erityiskiitokset vieraileville opettajille Stefan Bremerille, Japo Knuutilalle sekä Harri Pälvirannalle jotka vaikuttivat valokuvalliseen työskentelyyni pysyvästi. Erityiskiitokset myös Make Reiniharjulle korvaamattomista vinkeistä sekä Teemu Helolle teknisestä avusta lopputyönäyttelyn vedoksien valmistamisessa. Kiitokset kaikille malleille sekä kuviin liittyneille henkilöille. Kiitos myös tulevalle vaimolleni Milkalle, joka on tukenut minua valtavasti opiskeluni, taiteeni ja lopputyön tekemisessä.

Lähteet ¹⁴

Charis Wilson. 1993. Edward Weston – Nudes. Aperture
Travis Klose. 2005 .Arakimentari -dokumentti. Tartan Films
Araki. 2007. Araki. Taschen
Teemu Mäki. 2009. Näkyvä Pimeys. WSOY
Chris Roodley. 2005. Lynch on Lynch. Like Kustannus
Ilmeri Hautamäki. 2003. Avantgarden alkuperä. Gaudeamus
Dian Hanson, Eric Kroll. 2007. The New Erotic Photography. Taschen
H. H. Capor. 2009. Aging. www.whitesp-ce.com/gallery/past/feb_mar_09.html
Pipilotti Rist. 2009. Elixir –videoinstallaatio. Nykyaiteen Museo Kiasma
Marina Abramovic haastattelut: www.moma.org/explore/multimedia/audios/w190/1974
www.youtube.com/watch?v=QgeF7tOks4s